

AĞIZ SÖZLÜKLERİ: YÖNTEM VE SORUNLAR -I-

*Ali AKAR**

ÖZET

Sözlükler, dilin kelimelerini ve diğer söz varlıklarını açıklayan eserlerdir. Yazı dili dışında kalmış ağızlara ait kelimeleri açıklayan ağız sözlükleri de bulunmaktadır. Türkçenin ilk sözlüğü *Divanü Lügat't-Türk*'ten itibaren çeşitli saha, dönem ve lehçelere ait sözlükler yazılmıştır. Bu sözlüklerin hemen hepsinde dönemin yazı dili dışında ağız özelliklerini gösteren birçok söz bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinin ağız sözlükleri de dil araştırmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu sözlüklerin oluşturulmasında düzenleniş ve söz seçimi yöntemi gibi birtakım yöntem sorunları da bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sözlük, Türkiye Türkçesi Ağızları, Ağız Sözlükleri.

DIALECT DICTIONARY: METHODOLOGICAL AND PROBLEMS -I-

ABSTRACT

Dictionaries are the tools providing explanations for the words and other verbal elements of a language. There are also dialect dictionaries explaining the words belonging to dialects isolated from the written language. Many different dictionaries have been written relating to different fields, periods and dialects since the appearance of the first dictionary of Turkish language, *Divanü Lügat't-Türk*. In almost all of these dictionaries, there are words indicating the characteristics of the dialects different from the dominant written language of the era.

* Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Muğla-TÜRKİYE. akar@mu.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

Dictionaries of the dialects of Turkish spoken in Turkey have attracted much research. In the construction of these dictionaries, there are some methodological problems relating to organization and word selection

Key Words: Dictionary, Dialects of Turkish spoken in Turkey, Dictionaries of dialect.

1. GİRİŞ: SÖZCÜK VE SÖZLÜK

“Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser” olarak tanımlanan (Akalın, 2005: 1806) sözlük, aynı zamanda kelimelerin yapı ve anlam formlarını koruyarak dilin ölçünlülüğünü sağlar.

İnsan ve toplum hayatındaki her türlü kültürel gelişme ve değişme, doğrudan dil üzerinden gerçekleşmektedir. Diğer taraftan sosyal değişme, kültürün âdeti öznesi olan dili de etkilemekte, bu süreç ile dilin iç gelişmesi birbirine koşul olarak yürümektedir.

İnsanların birbirleriyle yazılı olarak anlaşabilmeleri için gündelik değişmelerden fazlaca etkilenmeyen ölçünlü (=standart) bir dile ihtiyaç duyulmaktadır. Bu iletişim aracı yazı dilidir. Yazı dili, söz konusu ölçünlülüğü gerek gramer kuralları, gerekse sözlüksel özellikleri sayesinde koruyarak yazılı iletişimi temin eder.

Sözlükler, dilin ölçünleştirilmesinde temel unsurların başında gelir.

Sözlüğün bu *biçim* görevinin dilbilimsel derinliği üzerinde durmak gerekir.

Yazılı iletişimin sağlanabilmesi için kelimelerin (“gösterge”) *ileti* (“mesaj”) veren ile alan arasında “doğru” biçimde anlaşılması gerekir. Bu “doğru”luk aslında göreceli olup, bunun dil bağlamında gerçekleşmesi “sözlük”teki anlamıyla mümkün olur. Göstergenin sözlük anlamı, aslında modern dil biliminde genel ve ikincil anlamdır. Asıl anlam, konuşma anında oluşan bağlam gerçekleşmesi ile ortaya çıkar. Bu anlam, *konusan*, *dinleyen* ve *ileti* düzleminde, “söz”ün söylendiği anda oluşur. Sözcüğün asıl anlamı da bu anda aranmalıdır. Bu yüzden modern dilbilim sözlü dile yazılı dilden daha fazla önem vermiştir. (Kıran, 2002 : 110)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

Sözlü dilde, konuşma anında oluşan anlam gerçekleşmesi, yazı dilinde metnin okunmasıyla meydana gelir. Yazı dilinde *ileti*, *ses göstergesi* (“söz”) ile değil *grafik göstergesi* (“yazı”) ile ulaştırılmakta, böylece “söz”ün yerini onun simgesi olan yazı almaktadır. İşte bu noktada Saussure’ün meşhur söz/dil karşıtlığı devreye girmekte, *söz değeri* (“parola”) yerine *dil göstergesi* (“signal”) geçmekte (Saussure, 1998 : 43), buna bağlı olarak *söz*, belli kavramı yahut kavramları ifade etmektedir. Yazılı dil ile sözlü dilin ayrımı burada başlar. Sözlük, bu ayrımın başladığı yerde göstergenin anlam standartı/larını sağlayan temel araç olarak karşımıza çıkar ve dilin yazılı göstergelerinin “sınırlanmış” anlamlarını ihtiva eder. Sınırlandırma, aynı zamanda *sözün*, anlam sınırlarını çizerek, onun diğer sözlerden “ayrım”ını gerçekleştirir.

Anlam ayrımları ve bölümlemeleri yapılmamış *sözler*, iletiyi anlam bütünlüğü içerisinde verme konusunda başarılı olamazlar. Örneğin, Türkiye Türkçesinin yazı dili için *bardak* sözcüğünün; 1. Su vb. şeyleri içmek için kullanılan, genellikle camdan yapılan kap. 2. (sıfat) Bu kabın alacağı miktarda olan. 3. Boduç, çamçak. 4. Toprak testi olmak üzere dört anlamı verilmiştir (Akalin, 2005 : 2000). Oysa bu kelime ağızlarda 1. Toprak testi, küçük testi. 2. Çamdan yapılmış su testisi. 3. Toprak, çam veya madenden yapılmış ibrik. 4. Sürahi. 5. Toprak çömlek, toprak kavanoz. 6. Kiremit. 7. Killi arazide olan yarıntılar. 8. Sazlık, kamışlık, bataklık (*DS/II*, 528) gibi başka çeşitli anlamlara da sahiptir. *bardak* sözcüğünün geçtiği yazılı bir metinde, yazı dilindeki bu dört anlamdan birisi metnin bağlamına uygun olarak düşünülür. Eğer sözlük, konuşma dilindeki belli yöreye ait anlamları da içine alsaydı, söz konusu kelimenin en az on değişik anlamı arasından hangisinin kastedildiği iletinin alıcısı tarafından düşünülecek ve gösterge ile onun temsil ettiği nesne arasında eşleştirme kargaşası doğacaktı. Yazı dili sözlüğü, kelimenin anlamlarını belli ölçüde “sınırlandırarak” göstergenin ileti değerini ve gösterge-nesne, gösterge-kavram arasında var olan anlam ilişkisini “seçme”ye dayalı olarak kurmaktadır. Burada “seçme” kavramı sözlükçülük için sınırlandırma kadar önem taşır. Çünkü anlamları “seçme” işlemine tabi tutulmamış sözlerin “anlaşılma” sorunu ortaya çıkar. Yazı dili sözlüğü, kelimeye yüklenebilecek sonsuz sayıdaki anlam çeşitliliğini sınırlandırarak iletişim karmaşasının önüne geçer. Böylece dilin ideal ileti ilkesi olan “her nesne, kavram yahut hareketi karşılamak için bir gösterge” kuralına yaklaşılr.

Modern çağlarda, -en azından yazı ve kâğıdın, insanın zihinsel etkinliklerini belirlediği zamandan beri- yazılı dil, sözlü dile

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

göre daha yaygın ve işlevsel olduğundan, sözlük, dilin gramer kurallarıyla birlikte en belirleyici ögesi olarak ön plana çıkmıştır.

Yazılı dilin sözlükleri yanında ağız sözlükleri de bulunmaktadır. Bu yazıda ağız sözlükleri ve Türkiye ağız sözlükçülüğü üzerinde durulacaktır.

1. TÜRKÇENİN AĞIZ SÖZLÜĞÜ TARİHÇESİ

Türk sözlükçülüğünün tarihi XI. yüzyılda yazılan *Divanü Lügati't-Türk'e* kadar götürülse de sözlük biliminin (leksikoloji) kuramsal konuları hakkında yazılanlar Tanzimat döneminde başlamıştır. Bu dönemde, Ahmet Vefik Paşa *Lehçe-i Osmanî* (1876), Muallim Nâci *Lügat-i Nâcî* (1891) ve nihayet Şemseddin Sâmî *Kâmûs-ı Türkî* (1901) adlı eserlerinin ön sözlerinde sözlükçülük ile ilgili tespitlerde bulunmuşlardır. Özellikle Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*'ye yazdığı ön sözle, Cumhuriyet dönemi modern Türk sözlükçülük anlayışının da belirleyicilerinden olmuştur.

Türkiye Türkçesinin yazı dili sözlükleri, gerek Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı *Türkçe Sözlük* ve terim sözlükleri, gerekse başka kişi ve heyetlerin hazırladığı sözlükler ile hazırlanma yöntemleri bakımından belli bir olgunluğa ulaşmıştır (Ayverdi, 2006 : XII). Bunun yanında ağız sözlükleri ve sözlükçülüğünün hem içerikleri hem de hazırlanma usulleri hakkında birkaç makale (Demir, 1999; Korkmaz, 2000), dışında çalışma yapılmamıştır.

Bu alanda öncelikle “ağız sözlüğü” kavramının, tarihî ve leksikolojik bakımdan sınırlarını tespit ettikten sonra bu sözlüklerin hazırlanış yöntemleri tartışılmalıdır.

Ağız sözlüğü, belirli bir bölgede konuşulan, yazı dilinde yer almayan yahut anlam farklılığı olan kelimelerin sözlüğüdür. Bu sözlükler, aynı zamanda konuşulan dilin kelimelerini içermeleri bakımından dilin eşzamanlı sözlükleri olarak sayılmışlardır. Eşzamanlılık, ağız araştırmalarının canlı dil verilerine dayandığı gerçeğini yansıtması bakımından doğru olmasına rağmen, mesele, dilin standartlaşma evreleri bakımından ele alındığında, standart bir yazı dilinin henüz gelişmediği çağlarda meydana getirilen sözlüklerin yerini tespit etmek müşkül duruma gelmektedir.

Tarihî çağlarda yazı dili ile konuşma dillerinin sınırları arasında esaslı bir ayrım söz konusu olmadığından, bu dönem sözlüklerinde yazı dilindeki kelimeler yanında ağızlarda yaşayan birçok söz varlığı da yer almaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

Tarihî yazı dillerinin birçoğu, bugün anladığımız anlamda “standart” değildi, her yazı dili içerisinde –özellikle edebî metinlerde– ağız özelliklerini fazlasıyla görmek mümkündür. Yazı dilinin standartlaşması, devlet bürokrasisinin kurumsallaşmasından sonraki dönemlere denk düşer. Zira yazı dili, önce bir devlet dili, hukuk dili olarak doğmuş; daha sonra eğitim, bilim ve edebiyat alanlarında kendini göstermiştir. Örneğin Osmanlı devletinin vergi ve nüfus kayıtları, resmî yazışmaları dil ve metin bağlamında çok belirlenmiş kurallara sahipken (Develi, 2006 : 77), edebî metinlerde bu kurallılık daha gevşektir. Çünkü hukuk metinlerinde “kelime” ve “anlam”, iletişim görevi yanında yasal boyut kazandığı için, standart bir yazı dilinin oluşmasında bu metinlerin önemli bir yeri vardır. Bunun sonucu olarak resmî yazının hukukî değeri, yazı ölçünlülüğünü de önemli kılmıştır. Bu bakımdan hukuk metinlerinde, “ne yazdığı” kadar “nasıl yazıldığı” hususu da ön plana çıkar.

Yukarıda ifade edilen sebeplerden dolayı Türk dilinin ilk ağız sözlüğü, Kâşgarlı Mahmud’un *Divânü Lügâti’t-Türk*’ü (1074) sayılabilir.¹ Kâşgarlı, Karahanlı yazı dilinde kullanılan kelimeler yanında çeşitli Türk boylarının ağız özelliklerini gösteren söz varlığını da bu sözlükte toplamıştır. Bu yüzden, *Divan*’ı XI. yüzyıl Türkçesinin genel bir ağız sözlüğü olarak değerlendirmek yanlış olmaz.

Daha sonraki yüzyıllarda Harezmi Türkçesi söz varlığını gösteren *Mukaddimetü’l-Edeb*, Kıpçak Türkçesinden *Codex Cumanicus*, *Kitâbü’l-idrak*, *Tuhfetü’z-zekiyye*, *İbni Mühennâ Lügâti*, (Caferoğlu, 1994 : 187), Çağatay Türkçesinden *Muhakemetü’l-Lügateyn*, *Abuşka Lügâti*, *Senglâh*, *Lügât-i Çağatay ve Türkî-i ‘Osmânî*, (Ölmez, 1998 : 137) Osmanlı Türkçesinden *Ahter-i Kebîr*, *Vankulu Lügâti*, *Tuhfe-i Vehbi* gibi sözlükleri de kendi dil ve lehçe coğrafyalarının ağızlarında yaşayan sözcüklere geniş ölçüde yer verdikleri için ağız sözlükleri çerçevesinde değerlendirmek yanlış olmaz.

Bunlar yanında, Osmanlı sahasında yazı dilinin standartlaştığı XVI. yüzyıldan sonra XVIII. yüzyılda düzenlenmiş salt ağız sözlerini ihtiva eden birtakım sözlükler de oluşturulmuştur. Bunlardan birisi “100 sene kadar önce” yazıldığı tahmin edilen ve Erzurum ağzına ait 386 kadar sözcüğü açıklayan *Lehçe-i Erzurum*

¹ Ahmet Caferoğlu da *Divânü Lügâti’t-Türk*’ün “diyalektik” bir sözlük olduğunu tespitinde bulunmuştur. Bk. *Türk Dili Tarihi*, 1994, C. II, s. 187. Sözlük, çeşitli Türk boylarını gezerek onlardan kelimeler derlenmesiyle oluşturulmuştur. Bu bakımdan, eser, veri derleme yöntemi bakımından da ağız sözlüğü özellikleri taşımaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

(Gülensoy, 17: 1981), diğeri de en geç XVIII. yüzyılda düzenlenmiş olan *Aydın Lüğati* (Turan, 2002 : 369)dir. Bunlar, her ne kadar ağızlarda yaşayan sözcükleri bir araya getirmek amacıyla yazılmamış olsalar da ağız sözlükçülüğü içerisinde mütalaa edilebilecek küçük risalelerdir.

Tarihî dönemlerde hazırlanmış bütün bu sözlüklerin söz malzemelerine ve hazırlanış tarzlarına bakılınca, Türkçenin sözlük tarihinin, aynı zamanda ağız sözlüğü tarihi olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye Türkçesinin ağız sözlüğü çalışmaları Cumhuriyet’le başlamıştır. 12 Haziran 1932 tarihinde kurulan *Türk Dilini Tetkik Cemiyeti* (daha sonraki *Türk Dil Kurumu*)’nin dil yenileşmesi için ilk el attığı konularından birisi de halk ağzından söz derleme faaliyeti olmuştur. 1933-1935 yılları arasında 150 bin civarında söz derlenmiş, bu malzeme *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* adıyla 1939-1949 yılları arasında dört cilt olarak yayımlanmıştır. Bu ilk derleme çalışmasında çeşitli anlam karışıklıkları, madde başı düzensizlikleri başta olmak üzere birçok eksiklik ortaya çıkmıştır. Bu eksiklik ve hatalar göz önünde bulundurularak 1952 yılında tekrar derleme çalışmaları başlatılmış, gönüllü aydınlardan ve öğretmenlerden faydalanılarak 8 yılda 450 bin fiş toplanmıştır. Bu iki derlemenin fişleri bir araya getirilip harmanlanarak 1963-1982 yılları arasında *Derleme Sözlüğü* adıyla yayımlanmıştır.

Türkiye Türkçesinin bu ilk genel ağız sözlüğünden sonra müstakil ağız incelemeleri çalışmalarının içerisinde belirli bir bölgenin sözlerini içeren ağız sözlükleri yapılmıştır.

Bunların başında Ömer Âsım Aksoy’un *Gaziantep Ağzı* (Aksoy, 1945) gelir. Bu kitap, derleme metinlerinin azlığı ve gramer inceleme hususundaki dağınıklığa rağmen, sözlük bakımından son derece titizce hazırlanmıştır. Kitabın 2. cildinde deyimler ve atasözleri, 3. cildi de ağız sözlüğüdür. Konumuzu ilgilendiren sözlük bölümünde yörede kullanılan ve yazı dilinde bulunmayan yahut ses, yapı ve anlam bakımından farklı kelimeler yer almaktadır.

Ahmet Caferoğlu’nun derleme yayınlarında yazı dilinden farklı ses ve anlamdaki kelimeler genellikle sayfanın altında açıklanmış, sözlük bölümlerinde sınırlı sayıda sözcüğe yer verilmiştir.

Daha sonra yapılan derlemeye dayalı yayınlarda (Korkmaz : 1977; Korkmaz : 1994; Günay: 1978; Ercilasun : 1983; Gülensoy : 1988; Gemalmaz : 1995; Sağır : 1995; Eren : 1997; Kalay : 1998; Günşen : 2001; Gülsevin : 2002; Demir : 2001, 2005, 2006; Akar : 2004; Yıldırım : 2006) yalnızca metinlerde geçen ve yazı diline göre

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

çeşitli derecelerde farklılıklar gösteren kelimelerin sözlükleri kitapların sonunda yer almaktadır.

Tabii "sözlük"ler, derleme çalışmalarının içerisinde birer bölüm olarak yer almış ve metinlerdeki kelimelerle sınırlı kalmıştır.

2. AĞIZ SÖZLÜKLERİ VE YÖNTEM SORUNLARI

Türkiye Türkçesinin ağız sözlükleri ilgili olarak, sözlüklerin düzenlenmesi noktasında düzenlenmesinde çeşitli sorunlar bulunmaktadır. *Derleme Sözlüğü*'ndeki veri ve yöntem yanlışları hakkında ile ilgili çeşitli yayınlar (Eren, 1990, 1992, 1993; Demir, 1999, Korkmaz, 2000) yapılmıştır.

Bu yazıda, *Derleme Sözlüğü* dışında kalan metin derleme ve gramer çalışması amacıyla yapılan yayınlardaki sözlükler üzerinde durulacaktır.

Bölge ağızları üzerine yapılan çeşitli çalışmaları, genellikle gramer incelemesi, metin ve sözlük bölümlerinden oluşmaktadır. Bu çalışmaların birçoğunda sözlük bölümleri üzerinde, diğer bölümlere göre (gramer incelemesi ve metin çözümlemesi) daha az çalışılmıştır.

Bu derlemeye dayalı gramer çalışmalarının sonunda yer alan sözlükleri üç ana gruba ayırabiliriz:

1. Metinden bağımsız sözlükler: Bunlar, herhangi bir metne bağlı olmadan, bağımsız olarak hazırlanmış ağız sözlüklerdir. Sözlük verileri tek tek soruşturma yöntemiyle yapılır. Sözlüğün teşkilinde, değişik kaynaklardan yazı dilinde olmayan yahut fonetik bakımdan farklılık gösteren kelimeler esas alınmaktadır. Bu yönüyle metinlere dayalı sözlüklerden daha kapsamlı bir söz varlığına sahiptir. Metne bağlı sözlükler, anlatıcının metin bağlamındaki söz varlığı ile sınırlıdır. Bu sözlüklerin zayıf tarafı, kelimelerin metin bağlamında kullanılışını ile ilgili örnekler bulunmadığı için tanıksız olmalarıdır. Ömer Asım Aksoy'un *Gaziantep Ağızı*'nda sözlük bölümü bu yolla oluşturulmuştur.

2. Yarı tanımlı sözlükler: Bu sözlüklerin söz varlığını esas olarak derlenen malzeme oluşturmasına rağmen, metinler haricindeki kelimelere yer verilmiştir. Sözlükte yer alan kelimelerin bir bölümü metinlerle tanımlandığı için yarı tanımlı sözlükler olarak da değerlendirilebilir. Efrasiyap Gemalmaz'ın *Erzurum İli Ağızları*'nın 3. cildini teşkil eden sözlük bölümü bu yolla oluşturulmuştur.

3. Seçme sözlere dayalı tanımlı sözlükler: Türkiye Türkçesi ağız çalışmalarında en sık başvurulan sözlük oluşturma yoludur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

Bölge ağızları üzerinde yapılan derlemeye dayalı gramer incelemelerinde, metinlerdeki sözlerden seçmeler yapılarak sözlükler oluşturulmaktadır. Bu, Ahmet Cafeoğlu'nun derleme çalışmalarından itibaren başvurulan bir sözlük oluşturma yöntemidir. Ağızlar, yazı diline göre daha çok fonetik farklılıklar gösterdikleri için, metin içinde geçen ve anlamı anlaşılmayan sözler için dipnotta ya da kitabın sonunda yazı dilindeki anlamı verilmiştir. Daha sonraki dönemlerde yapılan derleme-inceleme dayalı ağız araştırmalarında genellikle bu yola başvurulmuştur. Yaygınlaşarak âdeta kural hâline gelen bu sözlük oluşturma yöntemi, modern sözlük oluşturma yöntemlerinden uzak kalmaktadır. Modern dilbilimi, sözcüğü, metin içindeki “bağlam”ı ile anlamlandırmaktadır. Ağız sözlükçülüğünde bu husus daha da ön plana çıkmaktadır. Çünkü canlı dil verilerine dayanan ağız sözlüğü, ölçünlü dile göre kelimeye farklı anlamlar, nüanslar yükleyen bir sözlüktür. Bu yönüyle ağız sözlüklerinde verinin seçimi ve sözlüğü oluşturma yöntemi son derece önem taşımaktadır.

Bu sözlüklerdeki yöntem sorunlarını birkaç maddede inceleyebiliriz:

a. Sözcük seçimi: Bir takım sözlüklerde sözcük seçimi, herhangi bir usule göre değil, araştırmacının, söz konusu sözcüğün, yazı dilinde olmadığı kanaatinden hareketle yapılmaktadır. Seçim işi de gelişigüzel, sondaj usulüyle yapılmaktadır. Metnin bütününe bakıldığında sözlükte yer alması gereken sözcükler, burada bulunmamaktadır. Bu sözlüklerde yazı dili sözlüğünde bulunan sözlere yer veriliyor olması, bunların “ağız sözlüğü” olma özelliğini yitirmektedir.

b. Çalışmaların çoğunda madde başı yapılan kelimenin, metnin hangi satırında geçtiği belirtilmemekte, bu da kelimeyi metin bağlamındaki anlamıyla karşılaştırma imkânını vermemektedir. Ağızlar a ait kelimelerde dilin arkaik ses, yapı ve anlam özellikleri yazı diline göre çeşitlilik göstermektedir. Türkiye Türkçesinin ağızlarında genel bir anlama sahip olan bir sözcük, söz konusu metinde çok farklı anlamda kullanılabilir. Örneğin Muğla ağızlarında *aygıt* kelimesi bazen “çamaşır”, çoğu zaman da “araç, gereç” anlamına gelir. Kelimenin, metindeki yeri ve anlamıyla verilmesiyle, farklı anlamdaki kullanımları sözlükte yer almış olur.

c. Bazı sözlüklerde kelimelerin çekimli biçimleri de yer almaktadır. Bunlar, ilk bakışta anlaşılması güç olan, fonetik bakımdan farklılaşmış kelimelerdir. A. Caferoğlu'nun derlemelerinde sayfanın altında açıklanan bu tür kelimeler, bazı derleme yayınlarında sözlük bölümünde yer almaktadır. *üsdarındaki* “üstlerindeki” (Korkmaz, 1994), *yavrusı* “yavrusu”, *yay_inan* “yağ ile”, *vağğayı* “vakayı”,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

nıneyim “neyleyim” (Günşen : 2000), *borayı* “buraya”, *göynünden* “gönlünden”, *kalkıy* “kalkıyor”, *kāyeyi* “kahyayı” (Kalay, 1998).

d. Bazı sözlüklerde kimi kelimeler yazı dilindeki şekil ve anlamı yahut ona çok yakın biçiminde yer almaktadır. Bu da sözlüğü, ağız sözlüğü olmaktan çıkarmaktadır. *malak* “manda yavrusu” (Kalay, 1998)

KAYNAKÇA

- AKAR, Ali, (2004), *Muğla Ağızları*. Muğla: Muğla Üniversitesi Rektörlük Yayınları: 50.
- AYVERDİ, İlhan, (2006), *Kubbealtı Lügati-Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul
- BOZ, Erdoğan, (2002), *Afyon Merkez Ağzı, Dil Özellikleri, Metinler, Sözlük*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları: 28, Afyon.
- BRENDEMOEN, Bernt, (2001), *The Turkish Dialects of Trabzon, Their Phonology and Historical Development, Volume I-Analysis, Volume II-Texts*. Oslo: University of Oslo.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (1994), *Türk Dili Tarihi, C. II*, Enderun Kitabevi, İstanbul
- DEMİR, Necati – Şen, Ülker (2006), *Sivas İli ve Yöresi Ağızları, Etnik Yapı – Dil İncelemesi – Metinler – Sözlük*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara
- DEMİR, Necati, (2001), *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 788, Ankara.
- DEMİR, Necati, (2005), *Tokat İli ve Yöresi Ağızları*, Niksar Belediyesi Yayınları, Niksar
- DEMİR, Nurettin (1996), “Güney-batı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki *-ik gelir*”, *Uluslar Arası Türk Dili Kongresi* (26 Eylül 1992-1 Ekim 1992), Ankara.
- DEMİR, Nurettin (1998), “Ağız Araştırmalarında Kaynak Kişi Meselesi”. *Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara, s. 171-180
- DEMİR, Nurettin, (1999), “Ağız Sözlükçülüğü”, *Kebikeç*, S. 7-8, Ankara, s. 67-75
- DEMİR, Nurettin, (2002), “Ağız Terimi Üzerine”, *Türkbilig*, S. 2002/4, s. 105-116

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

-
- Derleme Sözlüğü* [DS], Türk Dil Kurumu Yayınları: 211, Ankara, 1968-1982
- DEVELİ, Hayati, (2006), *Osmanlı'nın Dili*, 3 F Yayınevi: 17, İstanbul
- ERCİLASUN, A. Bican,(1983), *Kars İli Ağızları – Sesbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- EREN, Hasan, (1990) “Sırça Köşkte”, *Türk Dili*, Ocak-Şubat, Sayı 457-458, Ankara, s. 1-78.
- EREN, Hasan, (1992), “Sırça Köşkte II”, *Türk Dili*, S. 489, Eylül 1992, s. 161-213
- EREN, Hasan, (1993), “Sırça Köşkte III”, *Türk Dili*, S. 499, Temmuz 1992, s. 1-82
- EREN, M. Emin, (1997), *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 686, Ankara
- GEMALMAZ, Efrasiyap, (1995), *Erzurum İli Ağızları I, II, III*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 588, Ankara
- GÖKDAĞ, Bilgehan A., (2006), *Salmas Ağzı*, Karam Yayınları, Çorum.
- GÜLENSOY, Tuncer, (1978), *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 536, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer, (1979) “Oğuz Boyunun Anadolu’daki İzleri”, *Türk Halkbilim Araştırmaları Yıllığı-1977*, s. 73-98
- GÜLENSOY, Tuncer, - Alkaya, Ercan,(2003) *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yayınları, Ankara
- GÜLSEVİN, Gürer, (2002), *Uşak İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 814.
- GÜNAY, Turgut, (1978), *Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 27, Ankara.
- GÜNŞEN, Ahmet (2000), *Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 745, Ankara.
- KALAY, Emin, (1998), *Edirne İli Ağızları, İnceleme – Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 694, Ankara.
- KARAHAN, Leyla (1996) *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 630, Ankara.
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

-
- KIRAN, Zeynel – Kıran, Ayşe (Eziler), (2002), *Dilbilimine Giriş*, Seçkin Yayınları, Ankara
- KORKMAZ, Zeynep, (1977), *Nevşehir ve Yöresi Ağızları, I. Cilt, Ses Bilgisi (Phonétique)* DTCF Yayınları: 142, Ankara (İkinci baskı).
- KORKMAZ, Zeynep, (1992), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 575, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (1994), *Güney-Batı Anadolu Ağızları-Ses Bilgisi (Fonetik)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 583, Ankara (İkinci baskı).
- KORKMAZ, Zeynep, (2000), “Türkiye’de Ağız Sözlükleri”, *Türk Dili*, S. 583, Ankara
- KORKMAZ, Zeynep, (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, Ankara.
- OLCAY, Selâhattin - Ercilasun, A. Bican – Aslan, Ensar, (1976), *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, Ankara
- ÖLMEZ, Zühal Kargı, (1998), “Çağatayca Sözlükler”, *Kebikeç*, S. 6, Ankara, s. 137-144
- SAGIR, Mukim, (1995), *Erzincan ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 564, Ankara.
- SAUSSURE, Ferdinand de, (1998), *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çeviren: Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul
- TİETZE, Andreas, (1999), (Derleyen: Mehmet Ölmez) *Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch (Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü)*, İstanbul.
- TURAN, Fikret, (2002), “An Eighteenth Century Ottoman Account of Aydin Dialect: *Aydin Lügati* and Its Linguistic Characteristics” *Scholarly Depth and Accuracy: A Festschrift to Lars Johanson*, Ankara. s. 369-388
- YILDIRIM, Faruk, (2006), *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları I: Giriş-İnceleme*, Ankara: TDK, Yayın no. 861/I., II. Cilt: *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları. II Metinler- Sözlük*, Ankara: TDK, Yayın no. 861/II

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*